

ACC. N:R M. 14131:1-13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Blekinge* Upptecknare: *Ellen Swaneström, Smedjehälsög. 20 B*
Härad: *Bräkne* Berättare: *olika personer; se uppt. blads
baksida!*
Socken: *Heälsång* Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: *1957* Född år _____ i _____

*Almogens sitmöbler. s. 1-13.
(foto sid. 4 a.)*

LUF 94

Allmogens sittmöbler.

Bänkar, enligt en berättelse f. 1849 fanns det bänkar i stugorna. Särskilt angavs att det fanns sådana i berättarens morföräldrars stuga. Morföräldrarna var f. 1787 resp. 1791. Stugan de bodde i hade de med all sannolikhet övertagit från föregående generation. Bänkarna beskrivs sålunda; de gick från golvet, "var som en låda", de fylldes i bakken med strö och ovanpå detta lades träsk. Dessa bänkar användes alltså som sovpåsar. Höjden från golvet angavs inte, förmodligen var de över vanlig sitt höjd, då det i annat sammanhang talats om hånkaffjälar någon plats både som användes som kaffestuga när de klev upp i sov bänken. Det talades också om hånkaffjälar vilka

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUNDLuf 94
1.

skulle beschna lösa bräder som sattes
upp för att höja bänkens kanter.

Måjligh är att det var dessa bräder som
kallades bänkapjälar, och att bänkahärlas
var brädet de klev upp på. På bänkarna
lades vid högtiderna täcken som
kallades jymne el. jöme. Då dessa
täcken bekrevs som "grunda" = vackra
lär det ha varit fräga om någon slags
konstvävnad. Om dessa fyllda bänkar
fanns runt alla väggar i stugan eller
det också fanns sittbänkar omtalas
ej ej, inte heller något om skidnad i an-
vändningen. Någon bänk för fjäderfä tycks
inte ha förekommit, i varje fall har
förfärande berättare inte talat något
om det. När andra äldre personer kunde
omtala att: "förr i världen hade de en

bänk i stuan, där de hade hönser och
vinkern; angavs det aldrig att det varit
i skärgården. För övrigt har det inte talats
något om att skärgårdsborna höll sig
med fjäderpå "förr i världen".

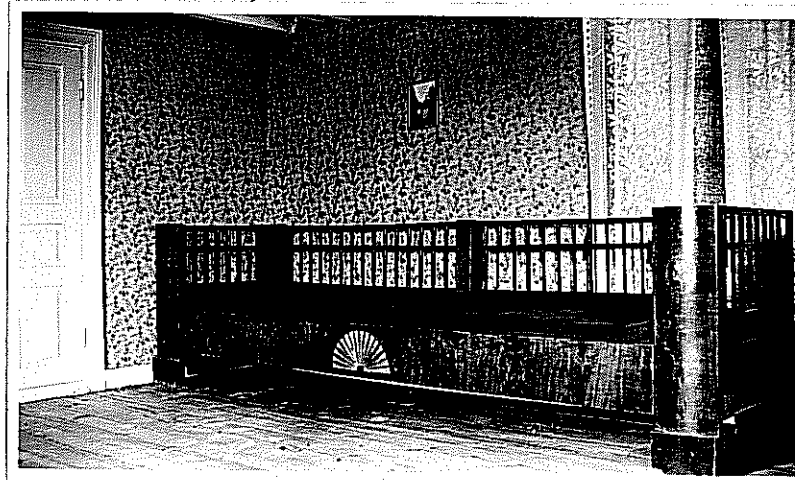
Slöspäte omtalas inte och inte heller särskil-
da benämningar på bänkarna. Något om
bordet i stugan och bänkar i samband
med det har ej berättats. Den berättare
som beskrivit de fyllda bänkarna flyttade
vid 8 års ålder till morföräldrarnas hem
där dessa bänkar alltså måste ha fun-
nits då, 1857. Hur länge de sedan fanns
hvar omtalas ej. Det är dock knappast
troligt att dessa bänkar fanns i hus som
byggdes senare. Den person f. 1830 gift 1860
har ha sagt till sin sonhustru: "mor och jag
kunde ligga i en soffas när vi var nygifta."

Detta pådes därför att han ansåg att hans säng
skulle ha sin plats i stugan, där han bod-
de tillsammans med son & sonhustru. Av detta
framgår att det tydligen fanns utdrags-
soffor 1860. När den äldre möbleringspla-
nen ändrades och orsaken därtill har inte
omtalats. Och således inte heller något om vem
som började införa modernare möblering.
Shärgårdsbefolkningens livliga förtärodelser
med Karlskrona kunde kanske ha en
 viss inverkan även på skaffande möbler.

Genom köp av möbler på auktioner där.
Nypelstammaris farfar, mor, f. 1799 d. 1870,
har på auktion i Karlskrona inköpt en soffa
av ovanlig typ, som fortfarande finns kvar
i huset på Skjerv. (Nuvar. ägare Hr. Stig Bode-
kull i Karlskrona.) Den torde ha inköpt
4 någon gång mellan 1850-60.

M. 14 131: 4a.

Landskap: Blekinge Berättare: Ida Nilsson
Härad: Bräne Berättarens yrke: fiskarhustru
Socken: Hällebygd Berättarens adress: ov.
Uppteckningsår: 1957 Född år 1890 i Hallä Hällebygd
Upptecknare: Tellu Svansson

Ungefärliga mått: Längd: 275-300 cm., bredd: 85-90 cm.

Träslag: al. Polerad, på vardera främre stolparna en oval inläggning av mörkare trä med blomma i ljusare, ros på den ena, nejlika på den andra. På framsidans mitt en solfjäder i ljust trä.

Pallar. De pallar som fanns hade alltid 4 ben, vilka var inborrade i sitsen. Höjden varierade i förhållande till pallens användning, 30-35 cm. för en pall att sitta på, 15 cm. för en pall att sätta fötterna på. Sitsen var dels fyrkantig, 35 x 35 cm. dels avlång, 22 x 45 cm. Pallarna användes vid diverse arbeten, där den låga sitthöjden var en fördel, t. ex. när de satt och "bätk" - lagade redskap, "bätkpallarna". "Hjälkepallen" användes endast vid mjölkning. Benämningen "Fars pall" avsåg ingen speciell typ av pall, utan angav endast att det var den som husfaderen helst använde. Sängpallar ej omtalade, inte heller brudpallar. Kigset i husmen förekom i stället, men hur det redades med brudpallar då har ingen berättat något om. Lickpallar som användes att

sätta likheter på, var vanligen bara ett par böcker av samma typ som de som användes att lägga ett gungbräde på.

Spolar. Vilka stolar som förekom samtidigt med bänkarna är ej omtalad. De stugar som fanns på den tiden bänkar användes var oftast en ryggstuga med endast ett rum, varför det är halvt att familjens kista el. kistor också förvarades där. Senare fick en del stugar en tillbyggning, ett rum med loft, kallat "huset," vilket blev familjens förrum, där fick sedan kistorna sin plats, där fanns också ett el. flera skåp, enligt rygggifter, om stolar nämns ingenting.

En person f. i Matrik 1851 har berättat att hennes bror var så slak vid henne:

6 "en gång tog han en "lavelstol" och skulle slå mig med." Vad benämningen "lavelstol"

avsåg hade upptecknaren tyvärr inte förstått
att ta reda på. Benämningen "lavla" an-
vändes för t. ex. slaktlavla = slaktbänk,
kvätte el. klappelavla, = bänk som användes
att klappa kläder på och ficklavla = bord
som ställdes på bokar på ficklaget vid
försäljning av fisk. Slakt och klappelavlar
hade fyra ben. Möjligen avser ben. lavlestol
en pall i stolshöjd med fyrkantig sits?
Benämningen kan väl knappast avse en lavla =
bänk, med mer än en sittplats, en sådan skulle
väl varit alltför ohandterlig att använda
som tillflyktsort att sitta någon med.

De stolar som förekom i hemmen på 1870-talet
var allmänt av den typ som nu kallas köks-
stolar, med fyrkantig sits 40x40 cm. ungefär,
med rakt ryggstöd, 40-45 cm. högt. Några sär-
skilda stolar för vissa personer omtalas inte.

Och inte heller stolar med särskild benämning.
Stolar med armstöd tycks ha varit säll-
synta, uppfinnaren har inte sett någon.

De stolar som var vanliga på 1800-talet var
vanliga ännu fram till 1920-talet. Modell
och utformning var densamma, en kant,
(sarg?) runt om som pisen var lagd på
benen var raka, fyrkantiga, en list på
vardera sidan mellan benen och en
tvärsöver mellan dem. Ryggen hade en
slät tvärsöver 6-8 cm bred, ibland försett
med en liten utskärning t. ex. i
hjärtform. Sitsarna på dessa stolar
var alltid fyrkantiga. Materialet var
ljörök till stolsken och ryggstöd, ev.
också till sargen, sitsen, tvärsåarna
av gran el. fur. Stolarna var måla-
de ibland vita med svart sits, annars

målade i brunt av äldre personer kallades den
färgen för "masarunt" = masurbrunt? Ryggstöden
på dessa stolar hade inga sniderier.

Fribesta stolar tycks inte varit vanliga. Mypplek-
naren har endast sett en sådan. Det var ett äldre
folk, f. omkr. 1830, som hade den. Baksen var nog
55-60 bred framtill, baksidan var nog, svagt
rundad och ryggstödet gick rakt fram, det var
alltså ett slags karmstol. Höjden på ryggstödet
var nog omkring 30 cm, med några pinnar i.
Den var inget svarvad eller smidad, inte
heller målade med blommor el. dyl. Stolen fanns
på Skymä, både ägaren och hans hustru var föd-
da i Matrik. Fällstolar fanns inte och inte
heller stolar, reholade el. laggade. Inte hel-
ler stolar med förvaringsrum. Stolar som
kunde användas som bord har aldrig om-
talats. Gungstolar fanns förstås inte i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

9.

mågat hem i skärgården för 1900. När de började komma i bruk ställdes de mestadels i fönstret, ibland kunde de köpas till en gammal far. el. mor att sitta i. Summa typ av gungstolar, med medar, varfalltid, svarta till färgen, med kulörta blommor målade på sitsen och reggströms överkant och förgyllda ränder lite varstans. Gungstolar med spiralfjädrar kallades "amerikanska" de kom i bruk omkring 1910. Båda slag av gungstolar köptes i möbelaffärer i Karlshamn. Särskilda barnstolar var inte vanliga, fanns det någon var det i så fall en vanlig pinnstol i lämplig barnstorlek.

Yngre stötyper. Pinnstolar började komma till användning i början av 1900-talet, som regel för att placeras i fönstret.

Pinnstolarna var tillverkade av björk, vanligen var det sju pinnar i ryggen av dem var de yttersta något grövre och oftast fönedda med en svarvad rand runt om uppe och ner till ca. 10 cm från ändarna. Sitsen var rundad fram till. En annan slags pinnstolar kom också i bruk ungefär samtidigt, där var både ben och pinnar svarvade med många kryssiduller, materialet var björk, sitsen var rund, med en sittplatta av tunt, ljus trä med massor av hål i. Båda sortens stolar var polerade i brunaktig färg.

Slappade och klädda stolar förekom endast i den mån de köptes på auktionskamrarna i Karlskrona. Auktionen köptes de billigt om de var medfarna, för att användas så länge de höll, eller om de var i gott skick, att ställa i pinnrummet, oftast köptes en - två stolar i

laget på auktioner.

Tillverkning. Mycket av de möbler som användes för var tillverkade av smickare i socknen. Av dem är ingen namngiven. I grannsocknen Årjd fanns en smickare, Johan - "Smickare-Johan" kallad, efter namnet olikant. Han var född 1845, mycket utbildad i skärgården som byggnadssmickare. Han var torpare på Eriksbergs herrgård, torpet hette "Bruket" tegelbruket. På vinkarna tillverkade han dörrar, fönster, soffor, bord och stolar på beställning. Tänkligt förvarade han på stänger under laket i familjens vardagsrum för att det skulle vara riktigt fint när han skulle använda det. Någon signatur el. bemärke fanns det inte på de möbler han tillverkade, men det han gjorde

var ändå prima vara. Pinnstolar gjorde
han verkligen iakt, utan det var den
äldre modellen. Agarens initialer var
aldrig anbrakta på stolar el. andra
möbler, annat än i den mån de märk-
tes på sittens undersida med blå kri-
ta, t. ex. när de vid kalas lånades
ut till grannar. De vanliga pinnstolarna
var det ju lätt att förväxla.

Om deras tillverkning är inget bekant,
eller varifrån möbelhandlarna köpte
dem. I Hållaryd och angränsande socknar
har inte samlats någon pinnstols till-
verkning.